

SMUÉL JOSZÉF ÁGNÓN

AZ ÚRHÖLGY ÉS A HÁZALÓ

A héber nyelv igen kedveli az olyan szavakat, amelyek úgy jönnek létre, hogy több szó kezdőbetűit összevonják, összeolvassák. Hogy ennek mi az oka, nem tudom. Talán kényelemszeretet – mert mennyivel kényelmesebb, könnyebb, egyszerűbb például azt mondani *Rámbám*, mint az, hogy *Rábbi Mose ben Májmun*, vagy azt, hogy *Rási*, mint *Rábbi Slomó Jicháki*, és tucajtával lehetne sorolni a példákat. Ilyenszerű rövidítést csak olyan személyek, személyiségek nevéből alkottak, akik rendszerint munkásságukkal, műveikkel, életükkel kiérdemelték az emberek tiszteletét.

Smuél Joszéf Ágnón hármassal nevének első kettejéből szintén alkottak rövidítést, és csak így szokták emlegetni: Sáj Ágnón. És itt egy másik mozzanat is felfedezhető a tisztelet mellett, s ez a játékoság. Ez a rövidítés, a „Sáj” ugyanis nemcsak rövidítés, hanem értelmes szó is, azt jelenti: „ajándék”. Aki először alkalmazta ezt Ágnónnal kapcsolatban, az első pillanatban talán maga sem gondolt rá, hogy a héber irodalomnak ezt a XX. századi klasszikusát illeti az „ajándék” elnevezéssel. Mert Ágnón nagy ajándéka a zsidó népnek, a zsidó kultúrának, melyet a sorstól nyert.

Sáj – már csak nevezünk mi is így – Ágnón 1888-ban született a galíciai Buczaczbán. Ott napról napra látta, élte a zsidóság intenzív életét, a külvilágban uralkodó zsidógyűlöletet, aminek (is) egyik eredménye a zsidók befelé fordulása volt, a másik pedig – főleg a gyakori pogromok nyomán – a cionizmus eszméinek meggyökerezése. Ágnón – akkor még Czaczkes, ez volt eredeti családi neve – ezekkel rokonszenvezett, és hatásukra elsajátította a héber irodalmi nyelvet. Ezt a nyelvet Galiciában, Ágnón ifjúkorában már mind sűrűbben használták a zsidó valóság kifejezésére, és Ágnónnak, aki gyermekkorától ismerte a rabbinikus – askenázi – héber nyelvet, nem esett nehezére ezt választania munkaeszközéül. Tizenkilenc éves korában kivándorolt Palesztinába. Az írás korábban is vonzotta, tehetsége azonban most egyre inkább kibontakozott, korábbi emlékei új élményekkel ötvöződtek, fantáziája nagyszerű emberábrázoló képességgel és lélekismerettel ötvöződött össze, s ehhez még a romantikára való hajlandósága, továbbá a zsidó vallás hagyományainak átfogó ismerete és mélységes tisztelete is járult.

1912-ben visszatért Európába – Berlinbe –, hogy aztán, az első világháború után ismét Palesztinába menjen – ezúttal végérvényesen. Németországban kezdődött az a – lényegében élete végéig tartó – korszaka, amelyben művészetének csúcspontjára jut, és amelyben a héber nyelv egyik jelentős megújítójává lesz; megejtő leleményességgel alkalmazza a régi – még ókori és középkori – fordulatokat, grammatikai jelenségeket és stílusbeli szokásokat a modern nyelvi közegben. Műveiben szívesen keresi fel a régi tájakat, a galíciai kisvárosokat, a német nagyvárosokat, otthon van bennük éppen úgy, mint utóbb fogadott városában, Jeruzsálemben. Írásait a hősei iránt érzett gyöngéd, hibáikkal szemben megbocsátó humor, illetve ironia hatja át – s ez utóbbi – mivel gyakran beszél első személyben – saját magát „pécézi ki” megejtő bájjal.

Műveit nehéz volna felsorolni, csak néhányat említsünk meg közülük azzal, hogy mindaddig sajnálatosan kevés írását fordították le magyarra: *Vehájá heákov lemisór* (És a meggörbedt kiegyenesedett), *Ággádát hászofér* (Az író legendája), *Máaszé rábbi Gáddiél hátinók* (A csecsemő Rabbi Gáddiél tettei), *Hákhnászát kallá* (Férjhezadás), *Behánutó sel már Lublin* (Lublin

úr boltjában), *Bilváv jámmím* (Tengerek szívében) – mindezek közül csupán az *És a meggörbedt kiegyenesedett* és a *Tengerek szívében* jelent meg magyarul, az előbbi 1922-ben, az utóbbi 1942-ben. Az elmúlt években mindössze néhány novellája jelent meg magyarul, Hirschler Pál, Karig Sára és Jólesz László fordításában; most készül a *Jámím noráim* (Félelmetes napok) című, a zsidó kalendárium Újévének és Engesztelő Napjának szokásaival és hagyományaival foglalkozó gyűjteménye magyar fordítása.

Említsük meg, hogy Sáj Ágnón munkásságát számos díjjal tüntették ki, a legjelentősebb ezek között az irodalmi Nobel-díj, amelyet 1966-ban, Nellis Sachsszal megosztva kapott.

JÓLESZ LÁSZLÓ

Egy zsidó házaló, ahogy szokta, járta a kisvárosokat, falvakat. Egy napon erdőszelel vidékre vetődött, s meglátott ott egy magányos házat. Odament, megállt a bejárat előtt, és fennhangon hirdette, dicsérte a portékáját. Kijött egy úrhölgy, és azt mondta:

– Mit akarsz itt, te zsidó?

Az mélyen meghajolva köszöntötte, és így szólt:

– Meglehet, szüksége van úrnőmnek az én igen csinos holmijaim közül egyre s másra.

– Sem rád, sem a holmijaidra nincs szükségem – mondta az úrhölgy.

– Nézze azért meg – ajánlotta a házaló –, hátha talán mégis... Van mindenféle szalagom, gyűrűm, zsebkenőim, aztán lepedőt is ajánlhatok, szappant, olyan parfümöket, aminőket csak hercegisasszonyok használnak.

Az úrhölgy egy ideig elnézegette a ládika tartalmát, aztán fintorogva elfordította a tekintetét, és így szólt:

– Nincs itt semmi nekem való. Szedd a sátorfádat, és eredj!

A házaló megint csak meghajolt előtte, kivett a ládikából mindenféle holmit, és az úrhölgynek kínálta: – Ezt nézze meg, úrnőm – mondta –, ne mondja, hogy nincs itt semmi. Ez itt nem tetszenék? Ez itt például nagyon illenek kegyességéhez. Kérem, úrnőm, nagyon kérem, nézze meg, tekintse meg.

Az úrnő a ládika fölé hajolt, keresgélte benne itt is, ott is, és hosszas turkálás után talált egy vadászkést. Kifizette, és visszament a házba. A házaló pedig vállára vette a ládáját, és továbbindult.

Akkorra már lement a nap, és a házaló nem látta az utat. Ment egy órát, ment még egy órát. Bement a fák közé, majd kijutott közülük, aztán megint a fák között találta magát. A föld teljes sötétségbe borult, és a hold

sem világított az égen. A házaló riadtan nézegetett erre is, arra is, félni kezdett. Aztán megpillantott valahol egy fénysugarat. Ment a világosság után, és eljutott egy házhoz. Kopogtatott az ajtaján. Kinézett a ház tulajdonosa – az úrnő –, és így szólt: – Már megint itt vagy? Mit akarsz, te zsidó?

Az így felelt: – Amióta elmentem innen, csak bolyongok a sötétségben, hiába szerettem volna lakott helyre jutni.

– Hát aztán? Mit akarsz? – mondta az úrnő.

– Kérem, úrnőm – mondta –, engedje meg, hogy leülhessek itt, amíg felkel a hold, mert akkor láthatom az utat, és elmehetek.

Az úrnő haragosan nézet rá, de megengedte neki, hogy meghálgjon az udvaron levő öreg istállóban. A házaló elterült a szalmán, és elaludt.

Azon az éjszakán szakadatlanul esett az eső. A házaló reggel, amikor felkelt, látta, hogy sártenger az egész vidék. Azt azonban tudta már, hogy az úrnő merő keménység. Az Egekre bízom magam, mondta a szívében, de nem kérek jótéteményt ilyen megatalkodott lélektől. Azzal vállára vette a ládikáját, és indulni készült.

Ekkor az úrnő, egy pillantást vetve rá, így szólt:

– Úgy nézem, kilyukadt a tetőm, meg tudnád nekem javítani?

A házaló letette a ládáját. – Máris ugrok és felmászok – mondta. Az úrnő létrát adott, ő pedig fölment a háztetőre. Megtalálta a helyet, ahonnan a cserepek elmozdultak. Fogta, helyükre rakta őket, mit sem törődve vele, hogy a ruhájából facsarni lehet a vizet, két cipője pedig olyan, mint két vízzel teli vödör. Azt mondta magában: hát nem egyre megy, hogy itt vagyok-e a háztetőn, vagy pedig az erdőben baktatok? Ott is ugyanúgy esik az eső, mint itt. És amiért a segítségére vagyok, talán megszán, és megengedi, hogy a házában maradjak, amíg eláll az eső.

Amikor helyükre illesztette a cserepeket, és nem maradt rés a tetőn, lement, és azt mondta az úrnőnek: – Biztos vagyok benne, hogy ezután nem fog beázni.

– Igazi művész vagy – mondta az úrnő. – Most pedig egyezzünk meg. Mit fizessenek?

A házaló a szívére tette a kezét. – Isten őrizzen attól, hogy akár csak egy petákot is elfogadjak úrnőmtől. Nem szokásom pénzt kérni olyan munkáért, ami nem tartozik a szakmámhoz. És legkevésbé úrnőmtől, aki olyan jót tett velem, s megengedte, hogy a házában alhassak.

Az úrnő gyanakodva nézett rá. Azt hitte, azért beszél így a házaló, hogy mennél többet kérhessen, hogy így verje fel munkája árát. Végül így szólt: – Ül le, készítek neked reggelit.

A házaló kifacsarta a ruháit, cipőjéből kiöntötte a vizet, és ahogy állt, nézelődött jobbra-balra. Az agancsokból, amelyekkel a falak teli voltak aggatva, mindjárt tudta, hogy vadászok háza ez. De az is lehet, hogy nem, mégsem vadászok háza, az agancsok csupán dísznek vannak, mert az erdőkben lakók szívesen díszítik a házaikat agancsokkal.

Amíg így állt, és nézelődött, az úrnő – a háziasszony – meleg italt vitt oda neki, meg mindenféle ételeket. A házaló ivott, evett, és megint ivott. Amikor befejezte, azt kérdezte: – Nincsen itten más javítanivaló, nagyon szívesen elvégzek mindent, amit csak úrnőm kíván.

Az úrnő körülnézett, és így szólt:

– Nézz körül te magad.

A házaló módfelett örült, amiért az asszony megengedte, hogy a házban maradjon, amíg az esőzés eláll. Nekilátott a munkának, megjavította ezt is, megjavította azt is, de pénzt nem fogadott el érte.

Estefelé az úrnő vacsorát készített, és egy kamrában vetett neki ágyat, abban a kamrában, amelyik tele volt régi, nem használt edényekkel, szerszámokkal. A házaló hálásan köszönte meg az úrnő jóságát, és esküvel fogadta, hogy soha életében nem fogja elfelejteni, milyen nagy jót tett vele.

Másnap nemhogy elállt volna az eső, de még jobban eleredt. A házaló előbb kitekintett az esőbe, aztán az úrhölgy arcát fürkészte: melyik szánja meg előbb. A ház úrnője összegömbölyödve ült székében, hallgatózott, az egész ház unalmat árasztott. A falon függő agancsok körül gőz gomolygott, a belőlük áradó szag az eleven hús szagát idézte.

Mármost azért-e, hogy elűzze az unalmát vagy mert megszánta a férfit, akinek ki kellene mennie az esőbe, a sártengerbe, nos akár ezért, akár azért, az úrnő beszédbe elegyedett vele. Miről beszélt, miről nem? Beszélt az esőről, ami nem akar elállni, a szélről, ami szünet nélkül fúj, az utakról, amik egyre rosszabbak, és a termésről, ami alighanem el fog rohadni. Meg más eféléről.

A házaló a szívében hálát adott neki minden egyes szaváért, mivel minden egyes szóval bizonyosabbá vált, hogy nem kell elhagynia a házat, nem kell bolyongania az utakon esőben, hidegben, zivatarban. Az úrnőt is elégedettség töltötte el, hogy egy eleven lény van a közelében. Kötést vett elő, és biztatta a házalót: – Ül le!

Az pedig letelepedett, és mesélni kezdett nagyurakról meg hitveseiről, nemesurakról és úrhölgyekről, csupa olyasmiről, amiről tudomása volt, és amiről úgy vélte, az úrnő szívesen hallgatja. A dolgok illetően alakulása során közel kerültek egymáshoz. Így aztán a házaló megkérdezte: – Úrnőm itt lakik, itt él egymagában? Hát nincsen senkije, se férje, se jó barátja, se kedvese? Hiszen egészen bizonyosan sokan vannak errefelé nemesurak, tiszteletre méltó férfiak, akik szívesen keresnék a közelségét egy ilyen szépséges úrhölgynek.

– Volt férjem – mondta az úrnő.

Nagyot sóhajtott a házaló: – Meghalt? – kérdezte.

– Nem – mondta –, megölték.

Megint felsóhajtott a házaló, részvétet érezve, amiért megölték a férjét, és megkérdezte:

– Hogyan s miképpen ölték meg?

– Ha a zsandárok nem tudják – mondta az úrnő –, te ugyan hiába is akarnád megtudni. Nem a te gondod, hogy milyen halált szenvedett, amikor megölték. Hogy vadállat falta-e fel, vagy pedig kést mélyesztettek beléje.

Hiszen te magad is árulsz olyan késeket, amikkel embert is lehet ölni.

Látta a házaló, hogy az úrnőnek nincs rá hajlandósága, hogy az ura esetéről meséljen, ezért elhallgatott. Hallgatott az úrnő is. Egy idő múlva azonban a házaló csak visszatért a dologra, és így szólt: – Adná az Úristen, hogy megtalálnák férjed gyilkosait, mert akkor bosszút lehetne venni rajtuk.

– Nem találják meg őket – mondta az úrnő. – Sohasem fogják őket megtalálni. Nem minden gyilkos hagyja magát elfogatni.

A házaló lesütötte a szemét, és mondta: – Sajnálom, úrnőm, hogy emlékezetébe hoztam a bánatát. Ha tudnám, mivel szerezhetnék örömet és vidámságot kegyelmességednek, odaadnám fele életemet.

Ránézett az úrnő, és valami furcsa mosoly költözött az orcájára, nem tudni, megvetés bujkált-e benne, vagy megbékélés, vagy egyszerűen csak elmosolyodott, ahogy már az ember mosolyogni szokott, amit aztán ki-ki a maga módján értelmezhet, és ha az illető jámbor, ártatlan ember, akkor a maga javára érti. A házaló jámbor, ártatlan ember volt, ezért ezt a mosolyt, nevetést, ami az asszony arcán végighúzódt, a maga javára és gyönyörűségére magyarázta.

És mivelhogy szánta ezt az asszonyt, aki éveinek száma és szépsége szerint méltónak tetszett rá, hogy jeles férfiak járjanak utána, egyszeriben úgy érezte, ezt ő is megtehetné. És ezért olyan szavakat kezdett mondogatni az úrnőnek, aminőket szívesen hall a fiatal nők füle. A Jóisten tudja csak, hogy ez az egyszerű házaló honnan szedte ezeket a szavakat. És a hölgy nem gerjedt haragra ellene, és nem is taszította el magától. Sőt, éppen ellenkezőleg: nagyon szívesen hallgatta. Ettől a házaló bátorságra kapott, és szerelmes szavakat kezdett mondani a hölgy fülébe. És annak ellenére, hogy nemesúrnő volt, emez pedig csak szegény házaló, szívesen fogadta szavait, és vonzalmat mutatott irányában.

És noha az esőzések megszűntek, és az utak felszáradtak, ők ketten nem váltak el egymástól.

A házaló ott maradt az úrnőnél. És nem az öreg istállóban, nem is abban a kamrában, ami tele volt mindenféle kacattal, rég nem használt holmival, hanem bent lakott az úrnő szobájában, és egykori férje ágyában hált. És az úrnő úgy szolgált, mintha a házaló lett volna a nemesúr, ő pedig a szolgálója. Mindennap elkészítette neki az ételeit abból, ami a házában volt és ami a mezőn termett, elkészítette neki a legjobb, a legzsírosabb szárnyasokat. És ha vajban sütött ki húst, a házaló azt sem vetette meg, noha zsidó vallása tiltotta ezt. Eleinte megborzongott, amidőn látta, hogy az asszony hogyan nyakazza le a szárnyasokat, de aztán mégiscsak megette a húsuikat, még a csontjukat is leszopogatta. Ilyenek a felszínes gondolkodásúak, akik eleinte nemigen akarják áthágni a törvényeket, de később nincs olyan bűn, amire ne hajlanának, ráadásul igen buzgón. Felesége, gyermekei nem voltak, nem volt, aki után vágyódjon, így hát együtt élt ezzel az úrnővel. Levette azt a ruháját,

amiben házalt volt, és a szabad emberek viseletét öltötte föl, a környékbeliekkel is összekelegetett, mintha közülük való lett volna.

Az úrnő nem hagyta, hogy a házban vagy a mezőn fáradozzon, épp ellenkezőleg, minden munkát, tennivalót magára vállalt, és őt, a házalót elkényeztette étellel-itallal. És ha nappal durván szólt is hozzá, éjszaka annál nagyobb szerelmet mutatott irányában, ahogyan azt már a nők szokták, akik egyszer ilyenek, másszor olyanok.

Így telt el egy hónap, így telt el kettő, és a házaló kezdte elfeledni, hogy ő házaló, egy szegény házaló, amaz pedig úrhölgy. Azt pedig az úrhölgy felejtette el, hogy a házaló zsidó ember, és így tovább.

Így hát egyként éltek egyazon házban, egyazon fedél alatt, és ő, a férfi, evett, ivott, élvezte a gyönyörűséget, és vetett ágyban hált, és szemmel láthatóan nem szenvedett hiányt semmiben, de semmiben. Egy dolog azonban nagyon csodálkozott: soha, egyetlen napon sem látta, hogy az asszony bármit is evett volna, bármit is ivott volna. Eleinte még úgy vélte, talán méltatlannak, szégyenletesnek tartja, hogy ővele étkezzék. Amikor pedig hozzászokott az asszonyhoz, és elfelejtette, hogy nemes úrhölgy, ő pedig zsidó házaló, még inkább nőtt a csodálkozása.

Egy napon így szólt az asszonyhoz: – Hogy van ez a dolog, Helena? Hány hónapja már, hogy itt lakom veled, de soha nem látlak tégedet sem enni, sem inni. Netalán a gyomrodban neked még egy tartalékgyomrod is van?

– Mi gondod vele – felelte az asszony –, hogy eszem-e, izsom-e. Elégedj meg azzal, hogy nálam nincsen semmiben sem hiányod, és bármely időben ehetsz, annyi étel van számodra elkészítve.

– Az már igaz – felelte a férfi –, hogy ehetek, ihatok akár mennyit, és hogy mindenféle étel el van készítve a számomra, több, mint életemben bármikor. De én mégiscsak nagyon szeretném tudni, hogy te mivel táplálkozol, hogyan látod el magadat. Nem étkezel velem egy asztalnál, de azt sem láttam még, hogy az asztaltól távol ettél vagy ittál volna valamit. Hát lehetséges megmaradni valakinek úgy, hogy nem eszik és nem iszik semmit?

Helena elmosolyodott. – Tehát szeretné tudni – mondta –, hogy mit eszem és mit izsom. – S miközben ezeket mondta, teljes erejéből magához ölelte a férfit, ajkát az ajkára illesztette és megszívta. Majd így szólt: – Sohasem hittem volna, hogy a zsidó húsa ilyen édes. Csókolj, drága hollóm, csókolj, sasom, a te csókjaid édesebbek a világ minden csókjánál.

A férfi viszonzta a csókjait, és magában azt gondolta, ezek amolyan költői szavak, aminőket nagyúri hölgyek szoktak mondani, amikor a férjükkel ölelkeznek. És ő, Helena is újra meg újra csókolgatta, és azt mondta: – Jézus, amikor először élémbe kerültél, rád akartam uszítani a kutyát, és most én magam vagyok az, aki úgy marlak, mint egy veszett szuka, és mindaddig így teszlek, ameddig már nem kell tartanom tőle, hogy élve

kerülsz ki a kezeim közül, ó, én édes, drága holttemem.

Így, ekképp töltötték napjaikat, szerelemben, ölekezéssel, és a világon semmi nem zavarta meg együttlétüket.

Hanem az, amit Helena mondott, motoszkálni kezdett a házaló agyában. Együtt élnek, egyazon házban, egyazon szobában, és Helena ágya ott van az övé mellett, és ő, Helena, mindenét odaadja neki. Csak az ételét, a kenyerét nem eszi vele egy asztalnál. Mi több, bármit főz vagy süt is neki Helena, azt soha meg sem kóstolja. Mivelhogy ez a dolog egyre jobban kezdett motoszkálni az agyában, megint csak megkérdezte felőle Helenát.

Ő pedig így válaszolt: – Aki sokat kérdez, a maga sírját ássa. Örülj, kis holttemem, te édes, mindennek, amit kapsz, és ne kérdezz olyasmiket, amikre nincs felelet.

Eltűnődött ezen a zsidó ember: talán csakugyan neki van igaza. Mit kell nekem törődnöm vele, hogy hol és mit eszik és iszik. Lám, szép és egészséges, és mellette nem szenvedek hiányt semmiben. Elhatározta azért, hogy hallgatni fog. Vele lakott tehát, és élvezte az asztalát és minden egyebet. Kérdéseivel nem zaklatta Helenát, nem gyötörte fölösleges dolgokkal, ehelyett inkább csak elhalmozta szerelmével, vagy azért, mert csakugyan szerette, vagy talán azt a rejtélyt kutatva, amelynek nincs megoldása.

Akinek volt dolga már asszonyokkal, az jól tudja, hogy minden olyan szerelemnek, amely valamely dologhoz kötődik, az a vége, hogy elmúlik. Még ha egy férfi úgy szeret is egy asszonyt, ahogyan Sámson szerette Delilát, a vége az, hogy a nő addig gúnyolja, addig gyöttri, amíg semmit sem kíván jobban, mint önnön halálát. Így volt ez a házalóval is. Az asszony egy idő múlva elkezdte gúnyolni, elkezdte gyötörni, úgyhogy a házaló most már önnön halálát óhajtotta.

És mindezek ellenére sem hagyta el a nőt. Igaz, az sem mondta neki: eredj utadra. Együtt élt vele még egy hónapon át, aztán még egy hónapon át. Összevesztek, kibékültek, kibékültek és újból összevesztek, de azt már Jozsef, a házaló sem tudta, min vesztek össze, és hogyan békültek ki. De tűnődni kezdett a házaló: lám, mi közel, nagyon közel vagyunk egymáshoz, és nem mozdul egyikünk a másikától, mégis ma sem tudok róla többet, mint amennyit tegnap tudtam, és tegnap sem tudtam róla többet, mint azon a napon, amikor először idejöttem hozzá, és megvásárolta tőlem a kést. Mindvégig, amikor megbékélve éltek egymás mellett, Jozsef nem kérdezősködött, és ha mégis kérdezgette volna, Helena csókjaival zárta le a száját. Amikor azonban eltávozott a békesség tőlük, Jozsef megint csak elkezdett tűnődni, tépelődni, és azt mondta végre magának: addig nem tágitok, amíg el nem mond nekem mindent.

Egy éjszaka így szólt Jozsef: – Sokszor kérdeztelek az urad felől, de te nem mondtál nekem róla semmit.

– Melyik uram felől? – kérdezte Helena.

– Hogyhogy, hát neked két urad volt? – mondta a házaló. – Hiszen te csak azt emlegetted, akit megölték.

– Mit törődsz te azzal, hogy nekem két vagy három emberem volt-e? – mondta Helena.

– Hát akkor én a negyedik embered vagyok? – mondta a házaló.

– A negyedik emberem? – mondta Helena.

– Igen, a szavaidból erre kell gondolnom – mondta Jozsef. – Vagy nem így van, Helena?

– Várj csak, amíg mindet megszámlolom – mondta Helena, azzal kinyújtotta a jobb kezét, és elkezdte számolni az ujjain: – Egy, kettő, három, négy, öt. – Amikor leszámolta jobb keze ujjait, kinyújtotta a balt, és folytatta a számlolást.

– És ők hol vannak? – kérdezte Jozsef.

– Hát nem megmondtam neked, hogy aki sokat kérdez, az a saját sírját ássa?

– De hát mondd már meg nekem, hol vannak – mondta Jozsef.

Az asszony a hasára ütögetett: – Egy részük alighanem itt van.

– Ezt hogy kell értenem?

A nő hunyorított, és mosolygott. Egy ideig elnézgette Jozsefet, aztán azt mondta: – Esküszöm, nem vagy képes felfogni. Istenem, érdemes megnézni, micsoda képet vág ez az én holttemem.

Jozsef gondolatai már akkor összezavarodtak, amikor Helena elkezdett számolni az ujjain, és akaratlanul kérdezte mindazt, amit kérdezett. Most pedig már ahhoz sem volt ereje, hogy megszólaljon. Csak ült, és hallgatott.

– Kedvesem – szólt az asszony –, hiszel te Istenben?

A férfi felsóhajtott. – Hát lehetséges nem hinni Istenben?

– Ugye te zsidó vagy? – mondta az asszony.

– Igen – sóhajtott a férfi újra. – Zsidó vagyok.

– Márpedig a zsidók nem hisznek Istenben – mondta neki az asszony –, mert ha hinnének, nem ölték volna meg. De ha te hiszel Istenben, imádkozz hozzá, hogy ne úgy végezd te is, mint amazok végezték.

– Amazok? Kik?

– Azok, akik felől kérdezgettéll.

– A férjeid?

– A férjeim.

– Azok hogy végezték?

– Ha nem érted – felelte Helena –, akkor nincs értelme beszélnem veled. – És amíg ezeket mondta, mereven nézte a férfi gégejét, és kék szeme úgy villogott, mint egy fényes, új kés.

A férfi ránézett, és megremegett. A nő pedig őt nézte, és így szólt: – Mitől sápadtál így el?

Jozsef megtapogatta az arcát: – Elsápadtam? – kérdezte.

– És a hajadnak is úgy áll minden szála, mint a disznó sörteje – mondta az asszony.

Jozsef megtapogatta a fejét. – Feláll a hajam? – mondta.

– És a szakállad szőre is olyan könnyen kihullik, mint a liba pelyhe. Fúj, milyen rút a képük az ijedt embereknek. – Azzal arcul köpte Jozsefet, és faképnél hagyta.

Mentében még hátrafordult, úgy mondta: – Vigyázz az ádámcsutkádra. Esküszöm, úgy remeg, mintha látná a kést. Ne tapogasd, drágaságom, még nem haraptam beléd.

A házaló ott gubbasztott a helyén. Időnként megtapogatta az arcát, időnként megtapintotta a szakállát. A haja már lesimult, s úgy volt a fején, mint korábban, egy része erre, más része arra fésülve, közepén ösvény haladt. Ő maga úgy didergett, mint akit jéggel borítottak be. A szomszéd szobából odahallatszottak Helena léptei. Ebben az órában Jozsef nem szerette és nem gyűlölte az asszonyt. Tagjai mintha megbénultak volna, mintha elvesztette volna felettük az uralmat. Viszont annál inkább megvilágosodtak a gondolatai. Azt mondta magában: fogom a ládikámat, és szedem a sátorfámat. De hiába ment volna, a lába nem engedelmeskedett. Ismét áthallatszottak Helena léptei. Amikor pedig abbamaradt a járkálás, akkor edénycsörömpölés hallatszott, és fővő ételek illatát lehetett érezni. A házaló ismét tünődni kezdett: nekem bizony el kell innen tünönm, jobb lesz, ha odébb állok. Ha nem most, akkor holnap reggel. Micsoda öröme volt, amikor annak idején meghálhatott az öreg istállóban, most meg még a vetett ágy is taszítja, azt kiáltja: szedd a lábad, menekülj innen.

Aznap már besötétedett. Kénytelen-kelletlen úgy határozott, hogy ezt az éjszakát még ott tölti, de nem az asszony szobájában, a férjei ágyában, hanem az öreg istállóban vagy egy másik szobában, ameddig meg nem virrad, mert akkor útnak ered.

Helena belépett, és azt mondta: – Úgy festesz, mint akit már felfáztam. – Azzal megfogta a karját, átvezette az ebédlőbe, leültette az asztalhoz, és mondta: – Egyél.

Jozsef fölemelte tekintetét, és ránézett. A nő megint mondta: – Egyél.

Jozsef vett egy falat kenyeret, és ahogy volt, lenyelte.

– Már látom – mondta Helena –, hogy meg kell csócsálnom neked a kenyeret. – Jozsef lerakta a kenyeret és felállt, hogy kimenjen.

– Várj – mondta Helena –, veled megyek. – Báránbundát vett magára, és kiment Jozseffel.

Ahogy mentek, nem szóltak egymáshoz, nem mondtak sem jó szót, sem gonoszat, legfeljebb közömbös dolgokat, mint a haragosok, akik szeretnének megfélekezni mindenről, legfőképpen magukról. Mentükben egy kőkeresztbe ütköztek. Helena megállt, és keresztet vetett a szíve fölött, még állt egy ideig, és elmondott egy rövid imát. Aztán karon fogta Jozsefet, és visszatértek a házba.

Az éjszaka folyamán Jozsef felriadt álmából, és hangosan kiáltozott. Olyan érzése volt, mintha kést döftek volna a szívébe, de nem is a szívébe, hanem abba a kőkeresztbe, de nem is abba a kőkeresztbe, hanem valami más idomba, egy jégfigurába, amelyet a keresztények szoktak valamelyik ünnepükön a folyóra eresztetni. És ámbár a kés meg sem érintette, mégis a szívében érezte. Ide-oda dobálta magát, és nagyokat nyögött, sóhajtozott. Aztán elfogta az álom, és elaludt. Aztán valami

csörgést hallott, és látta, hogy a kutya lerázza a nyakáról a láncát. Behunyta a szemét, és nem törődött a kutyával. Az felugrott, és odasietett őhozzá, és a fogait a torkába mélyesztette. Folyini kezdett a vér a torkából, és a kutya nyalogatta a vérét. Jozsef hatalmasat kiáltott, dobálta magát ide-oda. Helena megrázta, és rákiáltott: – Mit lár-mázod fel az egész házat, és miért nem hagyysz aludni!

Jozsef összehúzta magát a párnái meg a takarói között, és úgy feküdt moccsanatlan, amíg fel nem kelt a nap.

Reggel Jozsef így szólt Helenához: – Az éjjel felzavar-talak álmodból.

– Nem tudom, miről beszélsz – felelte Helena.

– Hát nem rám kiáltottál, hogy nem hagylak aludni?

– Én rád kiáltottam? – mondta Helena.

– Ha nem, akkor álmodban kiabáltál – mondta Jozsef. Helena elsápadt. – Miket mondtam? – kérdezte.

A következő éjszakára Jozsef kihordta az ágyneműjét, átvitte abba a kamrába, amelyikben a rég nem használt holmik, kacatok heverték. Helena látta ezt, de nem szólt. Amikor elérkezett az alvás ideje, Jozsef így szólt: – Nem alszom jól, állandóan forgolódom a fekhelyemen, és félek, hogy téged sem hagylak aludni. Hát ezért hordtam át az ágyneműmet a kamrába.

Helena bólintott, egyetértett vele, és azt mondta:

– Csinálj, ami jólesik.

– Azt csinálom – felelte Jozsef.

– Akkor jól van – mondta Helena.

Ettől kezdve nem beszéltek egymással. Jozsef megfélekedezett róla, hogy ő csupán befogadott vendég, és mindent úgy csinált, ahogy már megszokta. Igaz, mindennap elhatározta, hogy elhagyja a házat, otthagyja Helenát minden jótéteményével. De elmúlt egy nap, elmúlt egy hét, és nem indult útnak. Igaz, Helena sem mondta: eredj innen.

Egyik este Jozsef leült vacsorázni. Helena eléje tette az ennivalót, de közben Jozsef Helena leheletét olyanak érezte, amelyen az éhes ember lehelete. Jozsef félrehúzta a száját. Helena észrevette ezt, és megkérdezte: – Miért fitoritod el a szádat?

– Nem fitorítottam el – felelte Jozsef.

Helena arcán különös mosoly jelent meg. – Talán a leheletemnek volt olyan szaga, ami zavar téged? – mondta.

– Vegyél egy falatot, és egyél – mondta Jozsef.

– Ne nógass engem – mondta Helena –, nem vagyok éhes. – És arcán ismét megjelent az a különös mosoly, még különösebb, mint az imént.

Jozsef, miután megevett és -ivott, kiment, be a maga kamrájába, és megvetette az ágját. Hirtelen eszébe jutott, hogy el kellene mondani az alvás előtti imát, benne a szent hitvallással: *Halljad Izrael, az Örökkévaló, a mi Istenünk, az Örökkévaló egyetlenegy.*

Mint hogy azonban a falon ott függött egy feszület, inkább kiment, hogy odakint mondja el az imáját.

Téli éjszaka volt. A földet hó borította, az ég ónos szürke. Jozsef föl nézett az égre, de egy szikrányi fényt sem látott. Lenézett a földre, és még a saját lábát sem látta. Hirtelen olyan érzése támadt, mintha fogoly volna

a végtelen erdőben, és a már lehullott hó is beburkolózik a frissen hullóval. Ő maga is úgy ment tovább, hogy szinte teljesen elborította a hó. Szaporázta a lépést, és futni kezdett. Nekiütközött a kőkeresztnak, amely ott állt a hóban. – Atyám az égben – kiáltotta Jozsef –, milyen messzire kerültem! Ha nem megyek azonnal vissza, elvesztem. – Nézett erre, nézett arra, míg csak rá nem ismert az égtájakra. Akkor elindult az ismert ház felé, és arra vette útját.

Valami igen-igen nagy csend és nyugalom uralkodott körös-körül. Nem volt hang hallható, legfeljebb az a homályos nesz, amivel a hó ráhull egy hóbarázdára. És ebből a hangból vált ki a lába okozta hang, amikor bele-süppedt a hóba, és csak nagy fáradság árán bírta kihúzni onnan a lábát. A válla elnehezedett, mintha most is súlyos ládikáját cipelte volna. Elég sok időbe telt, amíg hazaért.

A ház teljes sötétségbe borult, sehol, egyik szobában sem égett lámpa. Helena bizonyára alszik, suttogta magában Jozsef, és megállt. Fogait gyűlölet szorította össze. Behunyta a szemét, úgy lépett be a kamrájába.

Ahogy belépett, az az érzése támadt, hogy Helena is ott van. Visszafojtotta gyűlöletét iránta. Gyorsan levet-között, és kezdte megigazítani a párnáit, takaróját. Hal-kan suttogta: – Helena. – De nem kapott választ. Megint szólította, de nem volt felelet. Megállt, és meggyújtotta a gyertyát. Világánál azt látta, hogy az ágynemű át meg át van döfködve, csupa lyuk. Mi van itt? Mi történt itt? Hiszen amikor kiment, minden ép volt, és most minden csupa lyuk. Semmi kétség, ezeket a lyukakat emberi kéz szurkálta az ágyneműbe, de hát miért? Szétnézett, vér-cseppeket látott. Bámulta a vért, és csodálkozott.

Közben nyögéseket hallott. Arrafelé nézett, és meg-látta Helenát, ahogy a földön hever, kezében kést szo-rongatva. Azt a kést, amit tőle, Jozseftől, a házalótól

vásárolt akkor, azon a napon, amikor ideérkezett. Kivette kezéből a kést, őt magát pedig fölemelte a föld-ről, és lefektette az ágyára. Helena kinyitotta a szemét, és Jozsefet nézte. Miközben nézte a férfit, szétnyíltak az ajkai, és kiviláglottak a fogai.

Jozsef megkérdezte tőle: – Akarsz mondani valamit?

Helena azonban nem szólalt meg, nem mondott sem-mit. Jozsef följe hajolt. Ekkor Helena egy pillanat alatt fölemelte a fejét, és belemart Jozsef torkába, és kezdte mardosni és szívni. Végül elutasította magától, és így kiáltott: – Fúj, milyen hideg vagy! A te véred nem vér, hanem olvadt jég.

A házaló ápolni kezdte az úrnőt, ápolta egy napig, két napig és még tovább. Bekötözte a sebeit, hiszen azon az éjszakán, amikor őt akarta volna levágni, megsebezte önmagát. Ennivalót is főzött neki, de bármilyen ételt tett a szájába, kihányta, mivel már elfeledte azokat az ételeket, amiket az emberek esznek. Már megismerte és megtanulta férjeinek a húsát enni, akiket levágott, és akiknek a vérért itta. És éppen ezt tette volna övele, Jozseffel is.

Az ötödik napon kiadta lelkét, és meghalt. Jozsef elin-dult, hogy papot keressen, de nem talált. Készített hát egy koporsót, halottasruhákat, és elkezdett ásni a hóban, sírt akart ásni. Csakhogy a föld fagyos volt, kemény, úgyhogy nem sikerült a sírt megásnia. Ezért a holttestet beletette a koporsóba, fölment vele a tetőre, és a tetőn álló magas hóba rejtette. A dögmadarak meg-éreztek a tetem szagát. Odatódultak, csőrükkel felhaso-gatták a koporsót, összetörték, és megosztottak egymás közt az úrnő tetemén.

Az a házaló pedig fogta a ládáját, és ismét járta a helye-ket, egyikről a másikra ment, és mindenütt kínálta a portékáját.

JÓLESZ LÁSZLÓ FORDÍTÁSA

**PUBLISHING HOUSE
AND GALLERY**

A CSODASZARVAS (CVI HPLAOT)

A magyar költészet kincstára
Itámár Jáoz-Keszt héber fordításában
(Kétnyelvű kiadás)

Három kötetben:

1. Klasszikus és modern költészet
2. Mai magyar költők
3. Zsidó sors a magyar költészetben

MEGRENDELHETŐ: „EKED”
TEL-AVIV, BAR-KOCHBA 29, IZRAEL P.O.B. 11138